

źródła monastyczne

27

źródła monastyczne

27

Redaktor serii: Ks. Marek Starowieyski

starożytność

19

ŚWIĘTY AUGUSTYN

DISMA

MONASTYCZNE

Wprowadzenie:
George Lawless OSA

Wstęp i opracowanie:
Przemysław Nehring

Przekład:
Przemysław Nehring
ks. Marek Starowieyski
Renata Szaszka

TYNIEC

WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Projekt okładki i stron tytułowych: Andrzej Cieplucha

Imprimi potest: Opactwo Benedyktynów
L.dz. 15/2002, Tyniec, dnia 11.03.2002 r.
† Marek Szeliga OSB, opat tyniecki

Wydanie trzecie

ISBN 978-83-7354-221-1 broszura
ISSN 1230-6711

© Copyright by TYNIEC Wydawnictwo Benedyktynów
ul. Benedyktyńska 37
30-398 Kraków
tel.: +48 (12) 267-53-92
te./fax: +48 (12) 267-53-91
e-mail: wydawnictwo@tyniec.com.pl
www.tyniec.com.pl

SPIS TREŚCI

SKRÓTY	9
WPROWADZENIE (<i>George Lawless OSA</i>).....	11
I. Libellus: <i>książeczka</i>	11
II. Libri: <i>książki</i>	15
III. Epistulae: <i>listy</i>	17
IV. Sermones ad populum: <i>kazania wygłoszone do ludu</i>	19
V. Enarrationes in Psalmos: <i>objaśnienia psalmów</i>	19
<i>Caveat lector</i>	20
<i>Wniosek</i>	21
WSTĘP (<i>Przemysław Nehring</i>).....	23
ŚW. AUGUSTYN – ASCETA, MNICH, BISKUP	26
1. Nawrócenie filozoficzne – <i>Hortensjusz</i>	28
2. W kręgu manichejczyków.....	30
3. Wpływ platoników.....	32
4. Odkrycie chrześcijańskiego ideału monastycznego	36
5. Wspólnota w Cassiciacum.....	38
6. Pierwsze kontakty z monastycznymi wspólnotami chrześcijańskimi.....	41
7. Wspólnota <i>servorum dei</i> w Tagaście	44
8. „Klasztor w ogrodzie” – Hippona.....	48
9. Wspólnota duchownych w domu biskupa Hippony.....	53
10. Klasztor żeński w Hipponie.....	58
PISMA MONASTYCZNE ŚW. AUGUSTYNA – WSTĘPY (<i>Przemysław Nehring</i>)	59
I. <i>Reguła monastyczna świętego Augustyna</i>	59
II. <i>Obyczaje Kościoła katolickiego</i> <i>i obyczaje manichejczyków</i>	79
III. <i>O pracy mnichów</i> (<i>Renata Szaszka/Przemysław Nehring</i>)	83
IV. <i>O świętym dziewictwie</i>	99
V. <i>Objaśnienia psalmów</i>	110
VI. <i>Kazania 355 i 356</i>	120
VII. <i>Listy</i>	125
UWAGI DO PRZEKŁADU	132
BIBLIOGRAFIA.....	137

REGUŁA ŚW. AUGUSTYNA

ORDO MONASTERII (PORZĄDEK KLASZTORU) (tł. ks. Marek Starowieyski).....	151
PRAECEPTUM (tł. ks. Marek Starowieyski).....	155
OBIURGATIO – LIST 211,1–4 (tł. Przemysław Nehring)	169

**OBYCZAJE KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO I OBYCZAJE
MANICHEJCZYKÓW (I,64–73) (tł. Przemysław Nehring)**

OBYCZAJE KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO I OBYCZAJE MANICHEJCZYKÓW (I,64–73)	175
---	-----

O PRACY MNICHÓW (tł. Renata Szaszka)

WSTĘP.....	187
------------	-----

CZEŚĆ PIERWSZA:

O TYM, CO BŁOGOSŁAWIONY APOSTOŁ SĄDZIŁ O PRACY FIZYCZNEJ	192
A. Nakaz Pawła odnosi się do pracy fizycznej a nie do duchowej.....	192
B. Nakaz Pawła dopuszcza pewne złagodzenia	217

CZEŚĆ DRUGA:

NALEŻY DOPROWADZIĆ LENIWYCH MNICHÓW DO POKORY I POSŁUSZEŃSTWA.....	225
A. Augustyn wypowiada się przeciw argumentom, którymi zasłaniają się mnisi	225
B. Wyjaśnienie ewangelii niewłaściwie zrozumianej przez leniwych	236
C. Upomnienie końcowe	250

DODATEK DO „DŁUGOWŁOSYCH MNICHÓW”	257
---	-----

O ŚWIĘTYM DZIEWICTWIE (tł. Przemysław Nehring)

PRZEDMOWA	267
-----------------	-----

CZEŚĆ PIERWSZA:

O ISTOCIE DZIEWICTWA.....	269
---------------------------	-----

ROZDZIAŁ PIERWSZY: O Chrystusie Oblubieńcu

i Maryi Dziewicy jako wzorach, do których należy dążyć	269
A. Chrystus, oblubieniec Kościoła, dzięki któremu każde dziewictwo jest płodne	269

B. Błogosławiona Maryja dobrowolnie poświęciła swe dziewictwo Bogu	271
ROZDZIAŁ DRUGI: O doskonałości dziewictwa, z którą żadna płodność małżeńska nie może się równać	275
ROZDZIAŁ TRZECI: O obiecanej nagrodzie wiecznej.....	293
CZEŚĆ DRUGA:	
O POKORZE KONIECZNEJ WŚRÓD DZIEWIC	306
ROZDZIAŁ PIERWSZY: CHRYSZTUS NAUCZYCIELEM POKORY	308
ROZDZIAŁ DRUGI: W JAKI SPOSÓB NALEŻY STAWAĆ PRZED PANEM ..	318
ROZDZIAŁ TRZECI: O STANIE DZIEWIC I INNYCH STANACH.....	328
ROZDZIAŁ CZWARTY: O DOBROCZYNNIEJ POKORZE	338
 OBJAŚNIENIA PSALMÓW (tł. Przemysław Nehring)	
OBJAŚNIENIE PSALMU 99	347
OBJAŚNIENIE PSALMU 131	371
OBJAŚNIENIE PSALMU 132	401
 KAZANIA (tł. Przemysław Nehring)	
KAZANIE 355	421
KAZANIE 356	432
 LISTY (tł. Przemysław Nehring)	
LIST 48	451
LIST 60.....	455
LIST 83.....	457
LIST 111	462
LIST 157,23–39	473
LIST 210	489
LIST 243	492
 INDEKSY	
BIBLIJNY	505
IMION WŁASNYCH I NAZW GEOGRAFICZNYCH (zestawił R. Rosół)	515

SKRÓTY

Dzieła św. Augustyna:

<i>Ordo</i>	<i>Ordo monasterii</i>
<i>Praec.</i>	<i>Praeceptum</i>
<i>Obiurg.</i>	<i>Obiurgatio</i>
<i>Mor.</i>	<i>Obyczaje Kościoła katolickiego i obyczaje manichejczyków (De moribus ecclesiae catholicae et de moribus Manichaeorum)</i>
<i>Oper.</i>	<i>O pracy mnichów (De opere monachorum)</i>
<i>Virg.</i>	<i>O świętym dziewictwie (De sancta virginitate)</i>
<i>En. in ps.</i>	<i>Objaśnienia psalmów (Enarrationes in psalmos)</i>
<i>Sermo</i>	<i>Kazania (Sermones)</i>
<i>Ep</i>	<i>Listy (Epistulae)</i>

Inne skróty:

AugSt	<i>Augustinian Studies</i> , Villanova 1970–.
Altaner	ALTANER, B., STUIBER, A., <i>Patrologia</i> , tłum. P. PACHCIAREK, Warszawa 1990.
CCL	<i>Corpus christianorum, Series latina</i> , Turnhout 1953–.
CPL	<i>Clavis patrum latinorum</i> , E. DEKKERS – A. GAAR, Steenbrugge 1961 ² .
CSEL	<i>Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum</i> , Wien 1866–.
JECS	<i>Journal of Early Christian Studies</i>
PG	<i>Patrologiae cursus completus. Series Graeca</i> , wyd. J.-P. MIGNE, Paris 1857–1866.
PL	<i>Patrologiae cursus completus. Series Latina</i> , wyd. J.-P. MIGNE, Paris 1878–1890.
POK	<i>Pisma Ojców Kościoła</i> , Poznań 1924–.
PSP	<i>Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy</i> , Warszawa 1969–.
RBén	<i>Revue Bénédictine</i> , Maredsous 1884–.
SEA	<i>Studia Ephemeridis Augustinianum</i> , Roma 1967–.
SCh	<i>Sources Chrétiennes</i> , Paris 1941–.

- StPatr *Studia Patristica*, Berlin, Kalamazoo, Oxford, Leuven 1957–.
- STCh *Starożytne Teksty Chrześcijańskie*, Lublin.
- VigCh *Vigiliae Christianae*, Amsterdam, Leiden 1947–.
- ŹrMon *Źródła Monastyczne*, Kraków-Tyniec 1993–.

George Lawless OSA

WPROWADZENIE

Augustyn z Hippony (dzisiejsza Annaba w Algierii) jest doskonale znany jako grzesznik i święty, jako uzdolniony teolog, pokutnik, polemista, filozof, i jako duszpasterz. Znacznie mniej uwagi poświęca się jednak Augustynowi jako monastycznemu prawodawcy i autorowi. Stanowi zatem dla mnie prawdziwą przyjemność powitanie pierwszego polskiego tłumaczenia jego pism monastycznych i zarazem napisanie wprowadzenia do nich. Pięć rodzajów literackich jest reprezentowanych w tym wyjątkowym zestawie tekstów: *libellus*, *libri*, *sermones ad populum*, i *enarrationes* (ten ostatni łaciński termin został ukuty w XVI wieku przez Erazma jako tytuł dla Augustynowych objaśnień Księgi Psalmów). Przyjrzymy się im po kolei.

I. *Libellus*: książeczka

Autor w ostatnim paragrafie sam określa ten tekst jako *libellus* (książeczka). Wydaje się, że nigdy nie myślał o nim jako o regule (*regula*). Użycie tego słowa dla określenia monastycznego rodzaju literackiego było, co należy odnotować, późnym nabytkiem w słowniku zachodniej łaciny. W przypadku tego dokumentu, pierwszym, który nadał mu nazwę *Reguły*, na trwałe łącząc ją z imieniem Augustyna, był Eugipiusz z Lukullanum (dzisiaj Pizzofalcone niedaleko Neapolu). Problem autorstwa jest jednak nieco bardziej złożony. Dla naszych potrzeb wystarczy zwrócić uwagę na następujące fakty:

1) Wiele rękopisów identyfikujących Augustyna jako autora *Reguły* pochodzi sprzed XII wieku.

2) Dosłowne cytaty, podobieństwa treściowe, sposób korzystania z Pisma Świętego, nawiązania i aluzje obecne w *Regule*, która nosi jego imię, w nieodparty sposób łączą ją z wieloma dziełami Augustyna, których autorstwo jest niekwestionowane.

3) Neologizm *emendatorius* pojawiający się po raz pierwszy w dziele Augustyna, którego autentyczność nie budzi wątpliwości, występuje również w tradycji rękopiśmiennej przypisywanej mu *Reguły*.

Trzeba pamiętać, że monastycyzm był we wczesnym Kościele ruchem świeckich. *Reguła* jest dokumentem przeznaczonym dla określonej wspólnoty. Świadectwa wewnętrzne (inne, niestety, nie istnieją) przekonują mnie, że jej bezpośrednimi adresatami byli świeccy mieszkańcy „klasztoru w ogrodzie” w Hipponie, których często określa się mianem „braci” albo „sług Bożych”. Inaczej niż w przypadku *Reguły św. Benedykta* (18,22; 62,1 i 73,1), nic nie wskazuje na to, że Augustyn zamierzał ją rozciągnąć na inne domy.

Jakkolwiek mamy do czynienia z jednym tekstem, to jednak z dwiema jego wersjami – jedną przeznaczoną dla mężczyzn, drugą dla kobiet. W następnym pokoleniu Cezary i Aurelian z Arles w sposób oczywisty dla siebie odczuwali potrzebę napisania oddzielnych *Reguł* dla obydwu płci. W przypadku Augustyna jedyną różnicę pomiędzy wersją męską i żeńską stanowi ich rodzaj gramatyczny. Zdania uczonych na temat chronologicznej kolejności wersji pozostają podzielone.

Inaczej niż jest to u Jana Kasjana z Marsylii, który umierając w 435 roku przeżył Augustyna tylko o pięć lat, a także inaczej niż to jest u św. Benedykta, żyjącego sto lat później, *Reguła* Augustyna nie podaje szczegółów na temat stroju mnichów. Bardziej był pożądanym „wewnętrzny ubiór serca” (V,1) niż „okazałe odzienie” (IV,1). Augustyn koncentrował się na życiu wewnętrznym, a zatem nie odczuwał specjalnej potrzeby symbolicznego ubioru albo wycofania się na pustynię. Według niego pustynia odnosiła się w istocie do ludzkiego serca i nigdy nie była związana z przemieszczaniem się w sensie geograficznym. Monastycyzm św. Augustyna był „monastycyzmem miejskim”, dającym świadectwo na placach i rynkach tego świata. Dobór słów, jakimi się posługiwał, jest, jak się wydaje, głęboko przemyślany. Łaciński tekst *Reguły* cztery razy używa rzeczownika *saeculum* (duch czasu), który był, jak się zdaje, swego rodzaju „kontrkulturowym” terminem o wydźwięku chrześcijańskim, zamiast terminu o charakterze przestrzennym, *mundus* (świat).

Reguła zasadniczo jest inspirowana Biblią, a szczególnie Łukaszowymi Dziejami Apostolskimi i tekstami św. Pawła. Takiej hermeneutycznej i doktrynalnej perspektywy żadną miarą nie można sprowadzić wyłącznie do monastycznych pism Biskupa. Rozszerza się ona na całą jego spuściznę i wyraża się następującymi słowami: „W Piśmie nauczyliśmy się rozpoznawać Chrystusa, w Piśmie nauczyliśmy się rozpoznawać Kościół” (*Ep* 105,4,14).

Myśl Augustyna jest odbiciem kultury zarówno świeckiej, jak i sakralnej. W swojej *Regule* przyjmował za rzecz oczywistą istnienie biblioteki, w której znalazł miejsce także dla pism niekanonicznych (apokry-

ficznych), takich jak *Dzieje Jana* (*Tractatus in Joannis Evangelium* 124,2 i 7), oraz *Apokalipsa Pawła* (tamże 98,8). Można w *Regule* (zob. III,5) odnaleźć maksymy pochodzące z pism Lucjusza Aenneusza Seneki, *Epistula ad Lucillum* 2,6, z nawiązaniem do Dziejów Apostolskich 4,35 w odniesieniu do prywatnego majątku. Podobnie (VI,1) słyhać w niej echo zaleceń Cyserona, jakie zawarł w *Rozprawach tuskulańskich* 4,9,21, gdy omawiał temat gniewu i nienawiści. Zlepek polityczno-etycznych poglądów filozoficznych stoików z dzieła Cyserona *De officiis* (I,20–22; 31; 51; 85; III,21–31; 52) pojawia się w niej w wyniku ich trafnego skojarzenia z fragmentami 1 Kor 13,5; 12,31; 13,13, a także Dz 4,35, dla naświetlenia zależności, jaka istnieje pomiędzy *proprium* (tym, co własne) a *commune* (tym, co wspólne), zagadnienia o zasadniczym znaczeniu w Augustynowym rozumieniu wspólnotowego życia (V,2).

Podczas gdy zasada, wedle której nie wolno braciom samotnie wyruszać w drogę, wzięta z ewangelicznej sceny rozesłania uczniów (Mk 6,7), pozwalała braciom, z Bożą pomocą, chronić własną czystość dzięki wzajemnemu zatroskaniu jednych o drugich (IV,6), *Reguła* nie zakazuje spoglądania na kobiety poza klasztorem. Wyraźnie kontrastuje to ze stanowiskiem Jana Kasjana, który przeszczepiając ze Wschodu na Zachód wiele elementów egipskiej tradycji monastycznej, cytował także starożytne zdanie z apoftegmatów Ojców Pustyni: „mnich musi unikać wszelkimi sposobami kobiet i biskupów” (*De institutis coenobiorum*. 11,18), opinię całkowicie obcą uczuciowości, serdeczności, stonowaniu i usposobieniu Augustyna. To samo i nie mniej prawdziwie można powiedzieć na temat charakterystycznego dla każdego z nich

podejścia do przyjaźni. Podczas gdy Augustynowe rozumienie przyjaźni zawiera w sobie bogactwo klasycznej tradycji sięgającej aż do myśli Pitagorasa, Platona, Arystotelesa i Cyserona, to szesnasta rozmowa Kasjana *De amicitia* (o przyjaźni) mogłaby być zatytułowana w sposób bardziej odpowiedni *De concordia in claustro* (o zgodzie w klasztorze)¹. Wspomniana wyżej zasada poruszania się poza klasztorem jedynie w towarzystwie „nie mniej niż dwóch lub trzech” jest zapisana wprost w *Regule* (V,7) w odniesieniu do sytuacji, gdy brat lub siostra potrzebują dla celów higienicznych lub z powodów zdrowotnych skorzystać z publicznych łaźni. Nakazy tego rodzaju ujawniają jednocześnie ogładę autora i jego wyczulenie na indywidualne potrzeby (Dz 4,35).

II. *Libri*: książki

Wyjątek z dzieła *De moribus ecclesiae catholicae* wyraża osobiste przekonanie Augustyna, że fenomen monastycyzmu ma trzy punkty odniesienia: Chrystusa, Kościół i klasztor. W drugim dziesięcioleciu V wieku Augustyn odnosił się „do współczesnej popularności dziewictwa” (*nova virginitas*, *Sermo* 304,2). Pokolenie wcześniej Ambroży ukazywał dziewictwo w sposób nad wyraz gorliwy, pisząc na ten temat cztery traktaty. To samo można powiedzieć o Hieronimie, niestety w tym przypadku ubocznym skutkiem okazało się jeszcze zdyskredytowanie małżeństwa. Obaj Ojcowie Kościoła z przesadą reagowali na bezkompromisowe i antyascetyczne stanowisko Jowiniana, który, jakkolwiek sam żył w celibacie, podważał wartość zarówno

¹ B.P. MCGUIRE, *Friendship and Community. The Monastic Experience*, „Cistercian Studies” 95 (1988), 78–81, szczególnie 79.

dziewictwa, jak i ascetyzmu. Augustyn ze świeżością spojrzenia ożywia tę debatę na nowo, zabierając w niej głos trzema swymi traktatami: *O pracy*, *O wartości małżeństwa* i *O świętym dziewictwie*, napisanymi w tej właśnie kolejności. Następstwo ich powstawania jest godne uwagi ze względu na pełne niuansów rozkładanie przez biskupa Hippony akcentów w tle każdego z tych trzech utworów. Szczęśliwie dwa z nich są przetłumaczone w tym tomie w całości. Da się zauważyć, że widoczne tu wyważone stanowisko Augustyna łagodzi nadmierny entuzjizm Ambrożego, powstrzymując jednocześnie ostry rygoryzm Hieronima i odrzucając błędne poglądy Jowiniana.

Jakkolwiek temat pracy fizycznej zawsze był toposem w starożytnej literaturze łacińskiej, poczynając już od czasów wczesnej republiki, gdy Katon Cenzor napisał *De agricultura* (dzieło znane także jako *De re rustica*), Augustyn jest jedynym chrześcijańskim autorem, zarówno na Wschodzie jak i na Zachodzie, którego imię łączy się z oddzielnym utworem o objętości książki napisanym na temat pracy i adresowanym do mnichów. Opracowując to zagadnienie Biskup idzie inną drogą niż Kasjan i św. Benedykt z Nursji. Obydwaj oni traktowali temat codziennych prac domowych w klasztorze (tak jak czyni to sam Augustyn w *Regule*) i pracy fizycznej w sadach czy też na polach, jako jeden z wielu poruszanych w ich pismach. Święty Bazyli z Cezarei w swym *Asketikonie*, a właściwie w *Regułach dłuższych i krótszych*, poprzedzał zarówno Kasjana, jak i Benedykta w tym sposobie pisanie. Augustyn tymczasem zwraca uwagę na przewrotną niekonsekwencję mnichów, którzy odrzucają pracę domagając się jednocześnie wolnego czasu na lekturę tych właśnie Pism, które opisują pracę nie

w kategoriach dowolności, ale jako nierozzerwalnie związaną z człowiekiem oraz ubogaconą pod każdym względem przez jej związek z wiarą chrześcijańską. Augustyn czyni użytek ze swej ironii także dalej, gdy pyta, czy tacy długowłosi mnisi pragnęli dzielić się swym monastycznym wolnym czasem (*otium*) z lokalnymi fryzjerami pozbawiając ich zajęcia. Nie można raczej traktować jako przejawu rozsądku mnichów również takiej sytuacji, gdy myślą oni o sobie jak o „trzebieńcach dla królestwa Bożego”. Biskup przypomina im, że również kobiety zostały stworzone na podobieństwo Boże.

III. *Epistulae*: listy

Augustyn przedstawia wyważoną opinię na temat wartości, jakie w życiu Kościoła mają odpowiednio – monastyczna kontemplacja oraz działalność apostołska (*Ep* 48)². Ich zharmonizowanie w życiu człowieka jest możliwe w ramach wspólnoty. Życie aktywne i kontemplacyjne – przekonuje Augustyn – jakkolwiek w oczywisty sposób są sobie przeciwstawne, nie muszą wcale okazać się w stosunku do siebie sprzeczne. Życie monastyczne i życie duchownych ujawnia poza tym więcej różnic niż podobieństw. Dobry mnich rzadko kiedy staje się dobrym duchownym. Augustyn obawia się, że zwykli ludzie powiedzą o Donacie, jednym z jego mnichów: jest marnym fletnistą, ale widocznie wystarczająco dobrym, aby poprowadzić orkiestrę! (*Ep* 60). Trzeba zauważyć, że Biskup mocno akcentuje społeczny wymiar kapłaństwa w odróżnieniu od aspołecznego życia mnicha. W *Liście* 83 poja-

² B. BRUNING, „*Otium and Negotium*” *Within the One Church, Epistula* 48, „*Augustiniana*” 51 (2001), 104–149.

wia się przypadek Honorata, który zmarł zanim formalnie wyrzekł się swego majątku czy też w jakiś sposób go rozdysonował. Alipiusz w tej sytuacji proponował, ażeby jedna połowa całego dziedzictwa przypadła w udziale Kościołowi w Tagaście, gdzie Honorat przyjął święcenia, a druga Kościołowi w Thiabe, któremu służył on jako kapłan.

List 111 ukazuje wiedzę Augustyna na temat wędrówki ludów na Półwyspie Iberyjskim, w Italii i Galii, co było przedsmakiem gockich i wandalskich najazdów na Afrykę Północną, a także „rozboju donatystycznych duchownych i cirkumcellionów” w pierwszym trzdziestoleciu V wieku w Afryce Północnej. Zdumiewające, że Izydor z Sewilli będzie uznawał cirkumcellionów za piąty rodzaj mnichów. *List 157 (23–29)* rzuca światło na sprawę bogactwa i ubóstwa, przedstawiając stanowisko różne od nauki Pelagiusza i przyjmując odmienną perspektywę rozumienia biblijnego wersetu: *sprzedaj, co posiadasz, i rozdaj ubogim* (Mt 19,21), tekstu, który Augustyn szczególnie sobie upodobał (*vehementer adamavi, Ep 157,39*). *List 210* porusza temat stosowności i zasad karcenia w zgromadzeniu mniszek. W *Liście 243* znajdujemy ostro sformułowany opis właściwego Augustynowi rozumienia monastycznego powołania³.

³ M. FIEDROWICZ, *Castra ne deseras (ep. 243. 1): riflessioni agostiniane sull'abbandono della vita monastica*, SEA 62 (1998), 333–339.

IV. *Sermones ad populum:* kazania wygłoszone do ludu

*Kazania 355 i 356 są utworami wzajemnie się dopełniającymi. Sądzę, że określają one, by posłużyć się słowami Biskupa, „cel” (propositum) oraz „prawo rządzące naszym życiem we wspólnocie” (lex vitae nostrae, Sermo 355,2). Możemy powiedzieć, że te dwa kazania ukazują zasadę życia, jaka inspirowała mieszkańców „domu biskupiego” czy też „klasztora duchownych” (monasterium clericorum, Sermo 355,2). „Klasztor w ogrodzie”, jak zauważyliśmy wyżej, stał się siedzibą braci nie będących duchownymi, którzy zdecydowali się podjąć „życie we wspólnocie” (communis vita, Reg. I,7). Jedynym duchownym w „klosterze w ogrodzie” był „kapłan” (presbyter), który jest wspomniany czterokrotnie. Rozróżnienie pomiędzy „sumieniem” a „dobrym imieniem” w pierwszym paragrafie *Kazania 355* wskazuje na to, że „klasztor duchownych” był apostołską wspólnotą o lokalnym zasięgu. W podobny sposób wskazuje na taki stan rzeczy to, że biskup osobiście i dosłownie powtórzył słowa z *Dziejów Apostolskich* 4,31–35, zaraz po tym, gdy zostały one odczytane na głos przez diakona Łazarza. Pod wieloma względami prawda zawarta w toku obydwu kazań antycypuje prawdę zawartą w mądrej obserwacji papieża Pawła VI: „Współczesność chętniej słucha świadków, a jeśli słucha nauczycieli, to dlatego, że są oni świadkami” (*Evangelii Nuntiandi*, 41).*

V. *Enarrationes in Psalmos:* objaśnienia psalmów

Zarówno jako poszczególne osoby, jak i członki Ciała Chrystusowego, wszyscy wierni chrześcijanie są postrzegani jako „świątynia Boga” (*En. in ps.* 131;

Reg. I,8; 2 Kor 6,16). To cenne i głębokie spostrzeżenie Pawła można odnieść nie tylko do pism biskupa na temat życia monastycznego. W innym miejscu Augustyn odmalowuje żywy obraz ludzi świeckich, duchowieństwa, mnichów i sióstr zakonnych (*En. in ps.* 99,8–13), w ten sposób radykalnie odrzucając hereetyckie błędy monastycyzmu manichejskiego („wybrani” i „słuchacze”), donatystycznego separatyzmu (święci i grzesznicy) oraz pelagiańskiego perfekcjonizmu (elita i nie-elita). Klasztory zrodziły się w Kościele, który z kolei bierze swój początek od Chrystusa. Pięć odniesień do Pisma Świętego w *En. in Ps.* 132 stanowi odbicie kluczowego dla Augustyna nauczania o „całym Chrystusie” (*Christus totus*), w którym Duch jest uznawany za źródło świętości w Kościele, klasztorze i domu. Zawarte także tutaj Augustyńskie wyjaśnienie pojęcia mnicha (*monachus*, *En. in ps.* 132,6) jest tyleż charakterystyczne, co oryginalne.

Caveat lector

Niech tymczasem napomnienie Augustyna z *Kazania* 96,9 posłuży za ostrzeżenie dla jego wielbicieli, że „na tym świętym świecie” (*in hoc mundo sancto*) – urocze wyrażenie – naśladowanie Chrystusa jest obowiązkiem ciężącym na każdym człowieku, a nie zarezerwowanym wyłącznie dla dziewic; nie jest czymś, o czym mogą zapomnieć pary małżeńskie; czymś wyłącznie dla wdów i wdowców; dla mnichów, a nie dla duchownych; dla duchownych, a nie dla ludzi świeckich... Członkowie Kościoła podobnie jak mają swe miejsce [na tym świętym świecie], tak też powinni naśladować Chrystusa idąc swoją własną drogą, zacho-

wując swój szczególny stan i pozostając w swej szczególnej sytuacji.

Wniosek

Wiele godnych podziwu rysów i cech grecko – rzymskiej cywilizacji i jej społecznego wymiaru przetrwało w jasno rozpoznawalnej formie chrześcijańskiego humanizmu mimo splądrowania Rzymu jak i najazdu Wandalów na Afrykę Północną. Jak widać z tego zestawu monastycznych tekstów św. Augustyna, stanowiących odbicie pięciu literackich rodzajów, jego ubogacający wkład w to dziedzictwo zachodniej kultury jest trudny do podważenia. Ich tłumacz na język polski zasługuje na naszą wdzięczność.

Przekład: *Przemysław Nehring*